

студентів впливають організаційні, методологічні, соціальні та психологічні фактори освітнього середовища. Організаційні, методологічні, соціальні і психологічні фактори освітнього середовища можуть впливати на формування здорової особистості як негативно, так і позитивно, що необхідно враховувати в навчальній і виховній роботі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: фактор, освітнє середовище, здорова особистість, формування особистості.

О. Н. Reviakina

SAFETY AS A FACTOR OF EDUCATIONAL ENVIRONMENT INFLUENCING THE FORMATION OF STUDENTS' PERSONAL HEALTH

The subject of our research was to investigate the factors affecting the safety of the educational environment at higher educational institutions. The aim of our work was to analyze these factors and propose possible ways to implement measures aimed at improving the safety of the educational environment. Student age is of particular relevance to this issue, it is the period of sensitive personal development. In modern psychological and pedagogical science there is an interest in the educational environment as a phenomenon possessing certain parameters that affect students' personal health. We have found out that in the process of learning students' personality formation is affected by the organizational, methodological, social and psychological factors of the educational environment. They can have both negative and positive impact on the formation of a healthy personality. This fact should be considered in the academic and educational work of higher educational institutions. The necessary measures aimed at improving the educational environment factors are the following: reducing the impact of risk factors on the development of the educational environment and personal development while studying at a higher education institution through institutional arrangements at national and regional levels; raise of students and teachers' awareness of the impact of educational environment factors on physical, mental and personal health; development, strengthening and implementation of the an institution's policy of aimed at improving the educational environment, which should be sustained and comprehensive; organization of the system for monitoring the safety of the educational environment of higher educational institutions; the use of new scientific advances in the study of the influence of factors of the educational environment over students' personal health. The results of the study can be used in the educational process of higher education institutions, as well as in the work of psychologists and educators.

Keywords: factors, educational environment, healthy personality, personality formation.

Подано до редакції 02.06.14

УДК: 378.937+378.126

М. В. Скоромна

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ СТАНУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОЧУТТІВ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто сутність поняття «культура почуттів», проаналізовано підходи різних науковців до її сутності, доведено необхідність її формування у майбутніх фахівців; розведено поняття «емоції» та «почуття», «емоційна культура» і «культура почуттів».

Ключові слова: культура, почуття, емоції, культура почуттів, емоційна культура.

Постановка проблеми. Сучасний етап життя України характеризується політичними, економічними, духовними змінами, пов'язаними з утвердженням державності і суверенітету. Соціальне оновлення суспільства передбачає активізацію духовного потенціалу народу. Процеси модернізації суспільства певною мірою зумовлюють зміни світогляду людини, її духовних орієнтацій. Характерними стають тенденції до руйнування цілісності людської душі, до дисбалансу її духовних почуттів, що призводить до знецінення суб'єктивних аспектів життя. З огляду на це, актуальним в умовах сьогодення є виховання культури почуттів особистості, оскільки без почуттів неможливо

сформувати в неї ціннісні орієнтації, морально-естетичні ідеали.

Аналіз останніх публікацій. Проблема виховання культури почуттів багатоаспектна і багатогранна. До вирішення цієї проблеми постійно звертаються науковці. Так, культурологи і філософи (М.Бахтін, М.Бердяєв, Д.Лихачов, Г.Сковорода, В.Соловйов, П.Флоранський, П. Юркевич та ін.) зробили значний внесок у розробку методологічних засад виховання духовної культури особистості.

У роботах психологів (Б.Ананьєв, Л.Божович, В.Вілюнас, Л.Виготський, І.Джидар'ян, Б.Додонов, Г.Костюк, О.Лук, О.Саннікова, Б.Теплов, О.Чебикін, П.Якобсон та ін.) аналізуються емоційні стани люди-

ни, подаються змістові характеристики емоцій і почуттів, підкреслюється важливість емоційної спрямованості особистості.

Формування культури почуттів цікавить і педагогів. Зокрема окремі її аспекти розглядали такі науковці, як І.Анненкова, Г.Ващенко, І.Вишенський, В.Гриньова, А.Дудоладова, М. Драгоманов, І.Могилей, Л.Нікіфорова, О.Попова, С. Русова, В. Сухомлинський, К.Ушинський тощо. Натомість сьогодні в педагогічній теорії відсутнє єдине визначення сутності і структури зазначеного феномена.

Мета статті полягає в аналізі підходів різних науковців до визначення сутності культури почуттів та необхідності її формування.

Основний виклад матеріалу. Зауважимо, що культура почуттів є невід'ємною частиною загальної культури особистості. У словникових джерелах культура тлумачиться як складне, міждисциплінарне, загальнометодологічне поняття, зміст якого характеризує історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, відображений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях [5, с.486].

Н. Самосонова акцентує на тому, що культура – це універсальний спосіб діяльності людини з освоєння світу і виявлення своєї внутрішньої сутності, результатом цієї діяльності є сукупність створених і накопичених культурних багатств як особливої форми культурної реальності, що служить однією із головних основ усієї людської діяльності і людського буття [6].

З-поміж значної кількості визначень поняття «культура» В.Гриньова виокремлює такі основні положення: суть культури – гуманістична, людинотворча, яка полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей щодо кожної людини; продуктом і одночасно творцем культури є людина; головне джерело культури – діяльність людини; культура включає в себе способи і результати діяльності людини. Культура розглядається як механізм, що регламентує і регулює поведінку і діяльність людини, а сама людина є її носієм і ретранслятором, тобто культура – специфічно людський спосіб буття, який визначає весь спектр практичної та духовної активності людини, її можливі взаємодії з навколишнім світом і собою [3].

Важливою складовою загальнолюдської культури є культура почуттів. Зауважимо, що ще з часів античної філософії висловлюється думка про емоції, як важливу умову поведінки людини, проте античні філософи не виділяли емоції та почуття в окрему галузь, а об'єднували їх з пізнавальними процесами.

Психологи В.Вілюнас, Б.Додонов, К.Ізард, А.Запорожець, О.Лук, П.Симонов підкреслюють, що при всій важливості інтелектуального осягнення та освоєння світу, у тому числі розкриття об'єктивної сутності добра і зла, саме емоції та почуття визначають головну лінію людської поведінки.

Почуття – складне утворення особистості. Воно є вираженням її потреб, інтересів, мотивів поведінки, сукупністю ставлення людини до світу, інших людей. Тому виховання почуттів пов'язане з розвитком особистості в цілому, її загальнокультурної спрямованості. Почуття є продуктом життєвого, суспільного досвіду особистості, її спілкування і виховання. Почуття людини різнобічні за характером, структурою та психологічними механізмами. Деякі з них – первинні – зближують людину з твариною, інші – специфічно людські.

Зазначимо, що деякі науковці (К.Корнілов, Б.Теплов та ін.) ототожнюють терміни «емоція» і «почуття»; інші науковці (Л.Виготський, П.Симонов) уживають терміни «емоція» і «почуття» окремо; П.Якобсон, А.Ковальов, В.Мясищев, О.Лук чітко відрізняють емоції і почуття як самостійні психічні явища.

У психологічному словнику «емоції» (від лат. *Emovere* – хвилюю) визначаються як психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвої суті явищ і ситуацій, що зумовлені ставленням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Будучи суб'єктивною формою вираження потреб, емоції передують діяльності щодо їх задоволення, спонукаючи та спрямовуючи її.

Досить ґрунтовно проблема емоцій була розглянута К.Ізардом, який ураховує три основні компоненти: переживання, або усвідомлене відчуття емоції; процеси, що відбуваються в нервовій, ендокринній та інших системах організму; міміка, виразні комплекси емоцій, які позначаються на обличчі [1].

На думку В.Вілюнаса, почуття є провідними, емоційно-смісловими утвореннями особистості. За визначенням А.Ковальова, почуття відбивають ставлення людини до різних аспектів дійсності, її життєву позицію. Почуття проявляються в емоційних реакціях, переживаннях, в оцінках, поведінці. Почуття, зазначає Т.Антоненко, – це суб'єктивне, глибоко особистісне вираження ставлення людини до світу природи, світу речей і світу людей. До вищих належать інтелектуальні, моральні, естетичні почуття, що відповідає суті людської духовності, істині, добру, красі, основою яких є любов [1].

Ми цілком згодні з твердженням науковців (В.Поліщук, С.Рубинштейн, О.Саннікова), що емоції є проявом почуттів. Причому емоції, продовжують учені, будучи дуже тісно поєднаними з більшістю психічних функцій, впливають не лише на особистісні переживання, але й на діяльність, визначаючи внутрішній світ та вчинки людини. І саме тому, виховуючи особистість, слід зважати на складність механізму поєднання знань та почуттів.

П.Якобсон під вихованням почуттів розуміє зміну емоційної сфери під впливом навмисних діянь. Спочатку, на думку науковця, передбачається виникнення нового переживання, яке в подальшому повинно перетворитись у відносно стійке ставлення до ви-

значеного кола явищ. Людина з розвинутою культурою почуттів, на думку науковця, повинна відрізнитися багатобічним відгуком на всі впливи світу, спонуканням морального характеру, здібністю до співпереживання та відповідальністю за свої відчуття та свою поведінку.

Відтак, емоції та почуття відіграють важливу роль у становленні особистості. З огляду на зазначене, важливим завданням навчальних закладів є формування культури почуттів особистості майбутніх фахівців. Культура почуттів – це рівень розвитку, уміння особистості керувати своїми психічними станами, емоційними ставленнями до довколишньої дійсності. Культура почуттів виявляється в адекватності емоційних реакцій на комунікативні ситуації, умінні відповідно реагувати на них, виявляти вмотивований емоційний резонанс, співпереживання. На необхідності виховання культури почуттів наголошував видатний педагог Я.Коменський, який виділяв навчання мудрості, що робить нас піднесеними, мужніми і великодушними. У школах "майстернях людей" повинні виховуватися моральність і благочестя, поміркованість, мудрість, люб'язність.

Головним у культурі почуттів, на нашу думку, є їх змістове наповнення, тобто доброзичливе ставлення до оточення, зацікавлене і відверте співпереживання. Ми поділяємо думку Т.Шевчук, що культура почуттів – це рівень духовного розвитку емоційної грамотності людини, її здатність до витонченого сприйняття світу через розуміння краси у природі, людях, здобутках творчості [8].

Особливу увагу формуванню культури почуттів приділяв видатний вітчизняний педагог В.Сухомлинський. Зокрема він зазначав, що для виховання гармонійно розвинутої особистості необхідно, по-перше, у процесі виховання створювати емоційні ситуації; опиратися на джерела добрих почуттів дітей; долати емоційну «товстошкірість».

Культура почуттів передбачає удосконалення емоційного розвитку людини. Почуття захоплює всю особистість у цілому, тому виховання культури почуттів передбачає зміну настанов особистості, її ставлення до внутрішнього світу, формування загальнокультурної спрямованості.

До структури культури почуттів, на думку вчених (Ф.Баррон, А.Маслоу, Г.Олпорт та ін.) входять розвиненість сенсорної культури, чуйність, інтелігентність (життя заради цілей загальнолюдського благополуччя). Значущими для людини серед духовних почуттів є почуття любові, співчуття, совісті. Гуманістична сутність виховання, зауважує Т.Антоненко, ґрунтується на культурі почуттів особистості, в якій сконцентрована вся різноманітність людських стосунків з довколишнім світом, на усвідомленні значущості людини в цьому світі, творчого потенціалу особистості, різних проявів соціокультурної поведінки. Культура почуттів, продовжує автор, є відбиттям духов-

ної культури особистості, своєрідним камертоном інтелігентності, духовності. Культура почуттів, продовжує автор, – це духовно-ціннісна властивість особистості, що інтегрує її сенсорну розвиненість, високий рівень самосвідомості, творчу діяльність і соціокультурну поведінку відповідно до ідеалів істини, добра й краси [1].

О. Лук, вивчаючи проблему емоцій особистості, акцентує на тому, що культура почуттів включає в себе багатство та різноманітність переживань, уміння управляти почуттями, поважати почуття інших людей, співчувати їм. Учений доходить висновку, що чим різноманітніший власний емоційний досвід, тим легше уявити, зрозуміти душевний стан іншого і навіть «увійти в нього». Науковець зазначає, що це і є «справжнім критерієм культури почуттів». До критеріїв цієї культури дослідник також відносить здатність управляти своїми почуттями: Зокрема, він наголошує, що «опанування свого обурення – справжній вияв високої культури почуттів» [4, с. 173].

Проблемі культури почуттів особистості також присвячені дослідження В. Толстих. Він зазначає, що «в культурі виявлення почуттів, яка дає змогу робити висновок про вихованість людини, знаходить явне вираження ідейний і моральний зв'язок особистості із суспільством, з іншими людьми» [7, с. 14].

За Н. Криловою, культура почуттів відбиває розвиток і гуманістичну спрямованість емоційної сфери особистості, визначає емоційну насиченість її поведінки й діяльності. Цікавим є також підхід В. Бачиніна, який наголошує на тому, що: культура почуттів виявляється не тільки в емоційній відкритості, доброзичливій прихильності до інших людей і готовності взяти участь у їхній долі, а й у здатності негативно реагувати на будь-які прояви зла та несправедливості [2]. Отже, як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, почуття й емоції є невід'ємними складовими духовної культури особистості, її емоційної сфери. На нашу думку, в умовах сьогодення школярів необхідно вчити не тільки емоційно сприймати довколишній світ, не бути байдужими до подій, які в ньому відбуваються, а й правильно виражати свої почуття. Відтак, формування культури почуттів у майбутніх громадян нашої держави є важливим завданням загальноосвітніх навчальних закладів.

Підсумовуючи доходимо **висновку**, що культура почуттів відіграє значну роль у становленні особистості, формуванні її загальної культури. Зауважимо, що розпочинати цей процес необхідно ще в загальноосвітній школі, а, відтак, необхідно готувати майбутніх учителів до здійснення цієї цілеспрямованої діяльності. З огляду на зазначене, **перспектива подальших досліджень** полягає у визначенні ролі культури почуттів у професійній діяльності вчителя та шляхів її формування під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко Т. Л. Виховання у підлітків культури почуттів засобами мистецтва: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Т. Л. Антоненко. – Харків, 1994. - 20с.
2. Бачинин В. А. Духовная культура личности: философский очерк / В. А. Бачинин. – М. : Политиздат, 1986. – 111 с.
3. Гриньова В. Аксиологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В. Гриньова // Шлях освіти. – 2002. №2. – С. 2-6.
4. Лук А. Н. Эмоции и личность / А. Н. Лук. – М. : Знание, 1982. – 175 с.
5. Российская педагогическая энциклопедия. – М.: Энциклопедия, 2001. – 842 с.
6. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура специалиста и технология ее формирования в системе вузовского образования: [монография] / Н. В. Самсонова. – Калининград: Изд-во КГУ, 2002. – 308 с.
7. Толстых В. Воспитание чувств / В. Толстых. – М. : Искусство, 1968. – 256 с.
8. Шевчук Т. О. Культура почуттів викладача як важливий фактор виховання студентів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_2/doc_pdf/shevchuk.pdf.

REFERENCES

1. Antonenko, T. L. (1994). *Vykhovannia u pidlitkiv kultury pochuttiv zasobamy mystetstva* [Cultivating adolescents' culture of feelings by means of art]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Bachynyn, V. A. (1986). *Dukhovnaya kultura lichnosti: filosofskiy ocherk* [Spiritual culture of a personality]. Moscow : Polytyzdat [in Russian].
3. Hrynova, V. (2002). *Aksiolohichni pidkhid do problemy pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia* [Axiological approach to the problem of future teacher's pedagogical culture]. *Shliakh osvity – Way of education*, 2, 2-6 [in Ukrainian].
4. Luk, A. N. *Emotsii i lichnost* [Emotions and personality]. Moscow : Znaniie [in Russian].
5. *Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya* [Russian pedagogical encyclopedia]. (2001). Moscow: Entsiklopediya [in Russian].
6. Samsonova, N.V. (2002). *Konfliktologicheskaya kultura spetsialista i tehnologiya ee formirovaniya v sisteme vuzovskogo obrazovaniya: [monografiya]* [Specialist's conflict culture and technology of its formation in the system of higher education: monograph]. Kaliningrad: Izd-to KGU [in Russian].
7. Tolstykh, V. (1968). *Vospitaniie chuvstv* [Cultivating of feelings]. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
8. Shevchuk, T. O. *Kultura pochuttiv vykladacha yak vazhlyvyi faktor vykhovannia studentiv* [Teacher's culture of feelings as an important factor of students' education]. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_2/doc_pdf/shevchuk.pdf.

М. В. Скоромная

РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИЗА СОСТОЯНИЯ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЧУВСТВ ЛИЧНОСТИ

В статье рассмотрена сущность понятия «культура чувств», проанализированы подходы разных ученых относительно ее сущности, доказана необходимость ее формирования у будущих специалистов; противопоставлены понятия «эмоции» и «чувства», «эмоциональная культура» и «культура чувств».

Ключевые слова: культура, чувства, эмоции, культура чувств, эмоциональная культура.

M. V. Skoromna

ANALYSIS RESULTS OF THE PROBLEM OF FORMING PERSONALITY'S CULTURE OF FEELINGS

The article deals with the analysis of the current state of the problem of culture of feelings. The extremely urgent problem is a necessity of development of personality's culture of feelings, because it is impossible to form value orientations, moral and aesthetic ideals without feelings. The author reveals the essence of the concept "culture of feelings". Different approaches of scientists in relation to its essence are analyzed. It is exposed, that feelings show up through emotions, that is closely related to most psychical functions and influence not only the personality experience but also activity of people, determining their inner world and acts. It is determined that emotions and feelings play a very important role in personality formation, therefore the important task of higher pedagogical educational establishments is formation of future teachers' culture of feelings. It is well-proven that humanistic essence of education is based on culture of feelings that concentrates all the variety of human relations with the surrounding world, on the realization of meaningfulness of a human in the world, creative potential of personality, different displays of socio-cultural behavior. The culture of feelings is determined as a level of development, ability of personality to manage the mental conditions, emotional attitude toward surrounding reality, shows up in adequacy of emotional reactions on communicative situations and ability to react in an adequate way, show the motivated emotional resonance, sympathy. It is concluded that the cul-

ture of feelings plays a great role in the formation of a personality, developing its general culture. According to the analysis of psychological and pedagogical literature, it is concluded that feelings and emotions are an integrated part of spiritual culture of a personality, as well as its emotional sphere. Thus, it is necessary to start studying this process at comprehensive school, consequently, it is necessary to prepare future teachers for realization of such purposeful activity during professionally-pedagogical training at a higher educational institution.

Keywords: culture, feelings, emotions, culture of feelings, emotional culture.

Подано до редакції 09.06.14
